

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS KANCELIARIJA
SOCIALINĖS POLITIKOS GRUPĖ**

PAŽYMA

**DĖL UŽIMTUMO ĮSTATYMO NR. XII-2470 1, 16, 20, 22, 24, 28, 29, 30, 31, 36, 37, 38,
39¹, 40, 44, 46, 47 STRAIPSNIŲ, PRIEDO PAKEITIMO IR ĮSTATYMO PAPILDYMO
39² IR 39³ STRAIPSNIAIS ĮSTATYMO IR SVEIKATOS DRAUDIMO ĮSTATYMO
NR. I-1343 6 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTŲ
(TAP-21-1847)(21-32268(2))**

2021-12-31 Nr. NV-3

Vilnius

Rengėjas: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

Tikslai – užtikrinti spartesnį bedarbių sugrąžinimą į darbo rinką; labiau padėti darbo rinkai nepasirengusiems asmenims ir ilgalaikiams bedarbiams; mažinti galimybes piktnaudžiauti Užimtumo tarnybos paslaugomis; didinti taikomų darbo rinkos priemonių veiksmingumą ir efektyvumą; įgyvendinti Direktyvą 2013/33/ES (nauja redakcija), kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo.

Esama situacija:

- 2021 m. gruodžio 1 d. Užimtumo tarnyboje (toliau – UŽT) buvo registruota 17,1 tūkst. laisvų darbo vietų ir 175,9 tūkst. darbo neturinčių asmenų (10,1 proc. visų darbingo amžiaus gyventojų).
- 26 proc. registruotų bedarbių (72 tūkst.) yra ilgalaikiai bedarbiai, iš kurių daugiau kaip 6 proc. (4,5 tūkst.) apskritai nėra dirbę, daugiau kaip 27 proc. (beveik 20 tūkst.) yra nedirbę ilgiau nei 2 metus. Dalis žmonių nedirba, nes turi skolų (apie 9 proc. šalies gyventojų), priklausomybių, stokoja motyvacijos ir aktyvumo ieškant darbo, rūpinasi vaikais ar tėvais, neturi kaip atvykti į darbo vietą, dalis jų dirba „šešėlyje“.
- Beveik kas trečias Užimtumo tarnyboje registruotas asmuo yra nekvalifikuotas, apie penktadalis Lietuvos dirbančiųjų dirba žemesnės kvalifikacijos darbą nei įgyta kvalifikacija, trečdalis dirbančiųjų dirba su savo studijų sritimi nesusijusį darbą, o darbdaviams trūksta reikiamos kvalifikacijos darbuotojų.
- Aktyvios darbo rinkos politikos priemonės ir užimtumo didinimo programos taikomos, neišskiriant darbo rinkai nepasirengusių asmenų, kurie turi problemų dalyvauti ir įsidarbinti, jiems nėra taikomos jokios papildomos paslaugos. Užimtiesiems asmenims gali būti organizuojama tik viena paramos mokymuisi priemonė – profesinis mokymas. Nepakankamai išnaudojamos paramos judumui priemonės galimybės, kai asmeniui gali būti kompensuojamos kelionės išlaidos, kai darbo vieta ar konsultavimo užsiėmimų vieta yra ne jo gyvenamojoje vietovėje. Kyla poreikis sudaryti galimybę mokytis pagal aukštojo mokslo studijų programų modulius (neformaliąsias suaugusiųjų švietimo programas). Organizuojant savarankiško užimtumo rėmimo priemonę, atskirais atvejais neužtikrinamas šiai priemonei skiriamų lėšų panaudojimo efektyvumas ir veiksmingumas, netaikliai nustatomos savivaldybių ir seniūnijų teritorijos, kuriose įgyvendinami vietinių užimtumo iniciatyvų projektai.
- Direktyvos 2013/33/ES 15 str. nustato pareigą valstybėms narėms užtikrinti, kad prieglobsčio prašytojai turėtų veiksmingas galimybes patekti į darbo rinką, tačiau Užimtumo įstatyme nėra numatyta galimybė prieglobsčio prašytojams, turintiems teisę ir ketinantiems dirbti Lietuvoje, gauti UŽT tarpininkavimo įdarbinant paslaugas.

Esmė:**Užimtumo įstatyme:**

- pakeičiamos bedarbio statuso suteikimo sąlygos – įvertinus asmens pasirėngimą darbo rinkai įvedamas naujas statusas – nedirbantis darbo rinkai nepasirėngęs asmuo. Bedarbio statusas bus suteikiamas tik tiems asmenims, kurie yra pasirėngę tiek savarankiškai, tiek padedant UŽT ieškoti darbo ir įsidarbinti ar vykdyti savarankišką veiklą. Nustatoma ir papildoma sąlyga – asmuo turi būti nedeklaravęs išvykimo iš Lietuvos, išskyrus ES reglamentuose dėl socialinės apsaugos sistemų koordinavimo numatytus atvejus, kai bedarbis turi būti UŽT žinioje;
- pakeičiamos bedarbio statuso panaikinimo sąlygos – bedarbio statusas būtų naikinamas, jeigu žmogus be svarbių priežasčių 2 kartus per 12 mėn. atsisako siūlomo tinkamo darbo, 2 kartus per 6 mėn. pažeidžia atsiskaitymo už savarankišką darbo paiešką tvarką. Bedarbio statusas būtų iš karto panaikinamas, jeigu UŽT gautų informacijos apie bedarbio nelegaliai gautas ar gaunamas pajamas ir nelegalų darbą (dabar yra naikinamas gavus tokią informaciją pakartotinai per 12 mėn. laikotarpį);
- pakeičiamas tinkamo darbo apibrėžimas – pirmus 9 mėn. tinkamu darbu būtų laikomas toks darbas, kuris atitinka darbo ieškančio asmens kvalifikaciją, kompetenciją bei turimą darbo patirtį, asmens pageidavimą, sveikatos būklę, nustatytas kelionės iki darbo vietos ir atgal trukmę bei išlaidas. Siūlomas darbo užmokestis pirmus 3 mėn. turėtų būti ne mažesnis kaip 80 proc. buvusio atlyginimo, o 4-9 mėn. – 60 proc. Siūlomas darbo užmokestis taip pat negalėtų būti mažesnis už bedarbio gaunamą nedarbo draudimo išmoką. Nuo 10-to mėn. tinkamas darbas būtų toks, kuris nebūtinai atitinka asmens kvalifikaciją, kompetenciją, turimą darbo patirtį bet atitinka sveikatos būklę ir nustatytas kelionės iki darbo vietos ir atgal trukmę bei išlaidas;
- nustatoma, kad nedirbantiems darbo rinkai nepasirėngusiems asmenims UŽT teiktų pagalbą sprendžiant įsidarbinimo problemas ir konsultavimo dėl pasirėngimo dirbti paslaugas. Be to, savivaldybė, rengdama ir įgyvendindama užimtumo didinimo programą galėtų organizuoti konsultavimo paslaugų teikimą (pvz., teisinė pagalba turintiems įsiskolinimų, pagalba informuojant dėl priklausomybės ligų gydymo);
- praplečiamos galimybės mokytis – būtų organizuojamas ne tik profesinis mokymas, įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį, neformaliojo švietimo ir savišvietos būdu įgytų kompetencijų pripažinimas, bet ir neformalusis suaugusiųjų švietimas, aukštą pridėtinę vertę kuriančių kvalifikacijų ir kompetencijų įgijimas. Nustatomi skiriamų lėšų ir mokymo stipendijos dydžiai ir lėšų grąžinimo sąlygos, jei nevykdomi sutarčių įsipareigojimai. Sudaroma galimybė užsieniečiams finansuoti valstybinės kalbos mokymus;
- konsultavimo paslaugos papildomos naujomis konsultavimo dėl pasirėngimo dirbti ir konsultavimo dėl verslo kūrimo paslaugomis, kurių teikimui UŽT galės pasitelkti trečiuosius asmenis;
- numatoma galimybė paramos judumui priemonę taikyti asmenims, dalyvaujantiems konsultavimo užsiėmimuose arba vykstantiems į darbo pokalbį su darbdaviu, kai asmens gyvenamoji vieta yra ne toje pačioje gyvenamojoje vietovėje. Prailginama priemonės trukmė nuo 3 iki 4 mėn. ir padidinamas maksimalus paramos judumui dydis nuo 26,6 iki 30 proc. MMA;
- nustatoma, kad įdarbinimas pagal pameistrystės darbo sutartį gali būti organizuojamas ne tik asmenims, kurie dalyvauja profesiniame mokyme, bet ir dalyvaujantiems

neformaliajame suaugusiųjų švietime. 2022 m. planuojama į profesinio mokymo priemonę nusiųsti 15,5 tūkst. asmenų ir panaudoti 41,4 mln. Eur; į pameistrystę - 1 tūkst. asmenų ir panaudoti 3,8 mln. Eur;

- siekiant taiklesnio ir efektyvesnio vietinių užimtumo iniciatyvų projektų įgyvendinimo, Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka bus nustatomos gyvenamosios vietovės, kuriose yra poreikis ir būtų efektyviausia įgyvendinti vietinių užimtumo iniciatyvų projektus;
- sudaromos palankesnės sąlygos prieglobsčio prašytojams, turintiems teisę dirbti ir ketinantiems dirbti Lietuvoje pagal darbo sutartį, patekti į darbo rinką (Direktyva 2013/33/ES, kuria nustatomos normos dėl tarptautinės apsaugos prašytojų priėmimo).

Sveikatos draudimo istatyme numatoma, kad bedarbiai, kuriems bus suteiktas nedirbančio darbo rinkai nepasirengusio asmens statusas, išlieka apdrausti sveikatos draudimu valstybės lėšomis (dabar sveikatos draudimu valstybės lėšomis yra draudžiami UŽT įsiregistravę bedarbiai ir asmenys, dalyvaujantys UŽT organizuojamuose profesinio mokymo priemonėse).

Istatymai įsigaliotų nuo 2022 m. balandžio 1 d. Iki 2025 m. spalio 1 d. numatyta atlikti *ex post* vertinimą.

Lėšų poreikis 2022 m. – 5,1 mln. Eur, iš jų: 3,3 mln. Eur valstybės biudžeto lėšos ir 1,8 mln. Eur Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plano „Naujos kartos Lietuva“ įgyvendinimo (RRF) lėšos; 2023 m. – 7,1 mln. Eur; 2024 m. – 9,6 mln. Eur.

Numatoma nauda: Nepasirengusiems dirbti asmenims bus teikiama kompleksinė pagalba, kuri padės jiems sugrįžti į darbo rinką. Sudaroma galimybė užimtiems asmenims mokytis aukštą pridėtinę vertę kuriančių kvalifikacijų ir kompetencijų, tarp jų ir aukštojo mokslo studijų modulį, taip pat galimybė mokytis pameistrystės forma, pripažinti neformaliojo švietimo ar savišvietos būdu įgytas kompetencijas, užsieniečiams mokytis lietuvių kalbos.

Tikimasi, kad pakeitimai dėl bedarbio statuso suteikimo bei tinkamo darbo apibrėžimo, konsultavimo paslaugų išplėtimo prisidės prie pažeidžiamų grupių ilgalaikio nedarbo problemų sprendimo ir per metus užimtais tapusių ilgalaikių bedarbių lygis iki 2025 m. padidės nuo 25,3 proc. iki 32 proc., o pakartotinai per 12 mėn. nuo neterminuoto į(si)darbinimo įregistruotų bedarbių dalis mažės nuo 17,5 proc. 2022 m. iki 16,5 proc. 2024 m.

RRF lėšomis 2022-2026 m. finansuojant kvalifikacijų ir kompetencijų įgijimo priemonę, aukštą pridėtinę vertę kuriančias kvalifikacijas ir kompetencijas įgys 19,9 tūkst. asmenų, iš jų 10 tūkst. baigs programas, suteikiančias skaitmeninių įgūdžių kvalifikaciją ir (arba) kompetencijas.

Vykdam verslumo skatinimo priemonę bus įsteigta apie 1,8 tūkst. darbo vietų, iš jų 0,9 tūkst. darbo vietų remti skaitmeninę pertvarką, 0,9 tūkst. darbo vietų remti žaliosios pertvarkos ir žiedinės ekonomikos tikslus. Siekiama, kad 80 proc. bus sėkmingai veikiančios darbo vietos.

Praplėtus užimtųjų asmenų galimybes mokytis pagal formaliojo ar neformaliojo profesinio mokymo arba neformaliojo suaugusiųjų švietimo programas, taip pat mokytis ir įgyti aukštą pridėtinę vertę kuriančias kvalifikacijas ir kompetencijas numatoma, kad per 2022-2024 m. reikiamą kvalifikaciją ir (arba) kompetencijas įgys apie 2,4 tūkst. užimtų asmenų.

Sudarius galimybę UŽT finansuoti valstybinės kalbos mokymus užsieniečiams numatoma, kad per 2022-2024 m. lietuvių kalbos mokysis apie 3,5 tūkst. užsieniečių.

Atitiktis Vyriausybės programai: Projektas atitinka Vyriausybės programos siekius modernizuoti ir efektyvinti užimtumo politiką.

Derinimas: Projektai derinti su Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, Ekonomikos ir inovacijų ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Finansų ministerija, Teisingumo ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Valstybine duomenų apsaugos inspekcija, Užimtumo tarnyba, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba, VšĮ Investuok Lietuvoje, Lietuvos savivaldybių asociacija, Trišalės tarybos socialiniais partneriais. Pastabas pateikė Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija, Lietuvos profesinė sąjunga „Solidarumas“, Lietuvos verslo konfederacija, Lietuvos savivaldybių asociacija, Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Šiaulių miesto savivaldybės administracija, Nacionalinis skurdo mažinimo organizacijų tinklas.

Švietimo, mokslo ir sporto ministerija išvados nepateikė (laikoma, kad pritaria).

Projektų nuostatos buvo pristatytos ir aptartos 2021-11-22 neeiliniame Trišalės tarybos posėdyje.

Argumentai dėl pastabų ir pasiūlymų, į kuriuos neatsižvelgta arba atsižvelgta iš dalies, pateikti derinimo pažymoje:

Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija siūlo švelninti tinkamo darbo požymius.

Sveikatos apsaugos ministerija siūlo valstybės lėšomis PSD drausti tik tuos bedarbius, kurie faktiškai ieško darbo.

Ekonomikos ir inovacijų ministerija siūlo į profesinio mokymo paslaugų išlaidas įtraukti kompetencijų vertinimo išlaidas; numatyti kokie neformalaus švietimo teikėjai ir kokia tvarka gali gauti teisę vykdyti aukštos pridėtinės vertės kvalifikacijas ir kompetencijas suteikiančias bei kitas neformaliojo suaugusiųjų švietimo programas; į Lietuvą atvykusių aukštos profesinės kvalifikacijos specialistų nedirbantiems pilnamečiams šeimos nariams sudaryti galimybę mokytis lietuvių kalbos.

Teisingumo ministerija siūlo nustatyti pereinamojo laikotarpio nuostatas; mano, kad tokie aspektai kaip: kokie asmens duomenys ir kita informacija nurodytina individualiame užimtumo veiklos plane, kokia konkreti informacija apie bedarbio ar užimto asmens mokymo programos lankomumą teikiama UŽT ar koku būdu ir kokius konkrečius asmens duomenis teikia švietimo teikėjas ir pan. yra ne įstatyminio, o poįstatyminio teisės akto reguliavimo dalykas.

Užimtumo tarnyba siūlo konkrečiai apibrėžti tikslines grupes asmenų, kurių paramai darbo vietoms steigti naudojamos RRF lėšos.

Lietuvos verslo konfederacija mano, kad naujo statuso bedarbiui suteikimas gali tik laikinai pagerinti statistiką, sumažinant oficialų nedarbą, ir siūlo geriau tikslinti bedarbio sąvoką, suteikiant aktyviai ieškančio ir pasirengusio darbo rinkai ir nedirbančio darbo rinkai nepasirengusio asmens požymius; siūlo įvertinti, ar tikrai tikslingas naujos sąvokos įvedimas, jei išlieka ir sveikatos draudimas valstybės lėšomis, ir piniginės socialinės paramos garantijos; nepritaria papildomam tinkamo darbo požymiui, kad siūlomas darbo užmokestis būtų ne mažesnis nei 60 proc. asmens gauto darbo užmokesčio; nesprendžiama problema tų asmenų, kurie buvo daug uždirbantys, bet dabar nesusiranda darbo pagal savo kvalifikaciją; mano, kad siūlymas keisti tinkamo darbo sąvoką, kai po 6 mėn. atsisakoma darbo pasiūlymo, kur mokamas mažesnis, nei prieš tai asmens gautas darbo užmokestis, yra socialiai neteisingas; pasigenda aiškumo, kokios konkrečios konsultavimo dėl pasirengimo dirbti paslaugos asmenims bus teikiamos savivaldybėse, taip pat informacijos kiek žmonių, turinčių aukštąjį išsilavinimą nori ir kiek realiai gali persiorientuoti į darbo rinkoje reikalingas profesijas, įgyjant papildomus aukštojo mokslo kreditus per modulius; pereinamosiose įstatymo įgyvendinimo nuostatose pasigenda informacijos, kokias programas, modulius ir iki kada aukštosios mokyklos turės pateikti, koks minimalus kreditų krepšelis; siūlo nustatyti, kad nedirbantys asmenys, norėdami naudotis darbo rinkos paslaugomis ir užimtumo rėmimo priemonėmis, privalo būti pasitikrinę, ar neserga užkrečiamąja liga, dėl kurios paskelbta valstybės lygio ekstremalioji situacija ir (ar) karantinas, o atvykdami į UŽT – pateikti

dokumentą, patvirtinantį, kad pasitikrino, ar neserga užkrečiamąja liga, yra paskiepytas ar persirgęs; siūlo pateikti aiškiają kaštų naudos analizę ir numatyti, kad įstatymo įgyvendinimo stebėseną ir rezultatų vertinimą SADM atlieka bendradarbiaudama su socialiniais partneriais.

Nacionalinio skurdo mažinimo organizacijų tinklas pasigenda konkrečių priemonių, ypač paslaugų srityje, bei aiškaus mechanizmo, kaip tai veiks praktikoje; mano, kad paslaugų sistema nėra pakankamai išplėtotą, ji nebus visiems prieinama ir išbraukti iš UŽT žmonės atsidurs dar didesnėje atskirtyje, todėl siūlo ieškoti mechanizmų, kurie užtikrintų paslaugų prieinamumą, įtraukiant NVO, numatant naujas paslaugas, kartu vykdant ir darbo paiešką, ir socialinių iššūkių sprendimą, skiriant finansavimą; siūlo įpareigoti UŽT siūlyti ne tik tarnybos duomenų bazėje registruotas laisvas darbo vietas, bet taip pat išnaudoti ir kitas duomenų bazines; siūlo prailginti tinkamo darbo kriterijų diferencijavimo laikotarpį nuo 6 iki 12 mėn. ir nustatyti, kad darbo skelbime siūlomas mėnesinis darbo užmokestis turi būti ne mažesnis kaip 80 proc. buvusios algos, po 12 mėn. - ne mažesnis kaip 60 proc., o nuo 18 mėn. atsisakyti buvusio darbo užmokesčio kriterijaus; siūlo nustatyti papildomą kriterijų, kuriuo būtų atsižvelgiama į žmogaus galimybes derinti darbą ir šeimyninius įsipareigojimus ir kt.

Lietuvos savivaldybių asociacija kelia klausimus dėl lėšų numatymo savivaldybėms už pavedamas teikti paslaugas, dėl funkcijų pasiskirstymo tarp savivaldybės, UŽT ir įstaigų bei dėl praktinio taikymo (pvz. neaišku, kiek laiko teikti paslaugas; ką daryti, kai asmuo atsisako dalyvauti savivaldybės siūlomose programose; ar bus kompensuojamos kelionės išlaidos nedirbančiam darbo rinkai nepasirengusiam asmeniui, ar jis galės gauti socialinę pašalpą; ar išliks tokia pati tvarka dėl užimtumo didinimo programų ir kt.); siūlo nepripažinti netekusiu galios 24 str. 5 d. 4 punkto, įvertinant tai, kad ekstremalios situacijos ir karantino metu darbo paieška ir dalyvavimas užimtumo priemonėse yra apsunkintas; siūlo aiškiau išdėstyti tinkamo darbo apibrėžtį, nurodant, kad ji būtų taikoma tik tiems asmenims, kurie per paskutinius 5 metus nedirbo darbo pagal turimą kvalifikaciją ir todėl, tikėtina, prarado kompetenciją dirbti šį darbą.

Lietuvos profesinė sąjunga „Solidarumas“ siūlo nustatyti, kad bedarbio statusas panaikinamas bedarbiui be svarbių priežasčių *per 9 mėnesių* laikotarpį nuo tinkamo darbo pasiūlymo pateikimo *trečią kartą* atsisakius tinkamo darbo pasiūlymo; numatyti, kad sprendimų dėl darbo rinkai nepasirengusio asmens statuso suteikimo procedūrų metu būtų remiamasi realiais, patvirtintais ir teisėtais būdais gautais, faktiniais duomenimis, kurie realiai atspindėtų laikinai nedirbančių asmenų finansinę padėtį, socialinių garantijų apribojimai būtų proporcingi siekiamam tikslui.

Dalykinio vertinimo išvada:

Siūlytume įstatymo projekto aiškinamajame rašte plačiau atskleisti siūlomų pakeitimų naudą, pateikti kiekybiškai išreikštus siūlomų pokyčių rezultatus, numatomus pasiekti rodiklius. Taip pat prašytume tarpinstituciniame pasitarime pateikti informaciją apie praktinį šio įstatymo įgyvendinimą, pasirengimą, rizikas, kurios gali apsunkinti siūlomų pakeitimų taikymą (kaip pasirengusi Užimtumo tarnyba; kaip bus organizuojamos naujos paramos mokymuisi priemonės – neformalusis suaugusiųjų švietimas ir aukštą pridėtinę vertę kuriančių kvalifikacijų ir kompetencijų įgijimas; ar pasirengę švietimo teikėjai; kaip į paslaugų teikimą nepasirengusiems darbo rinkai asmenims bus įtrauktas NVO sektorius ir savivaldybės, ypač tos, kurios nedalyvauja Užimtumo skatinimo ir motyvavimo paslaugų nedirbantiems ir socialinę paramą gaunantiems asmenims modelyje ir kt.).

Siūlytume įsivertinti, ar nedirbančio darbo rinkai nepasirengusio asmens statuso suteikimo kriterijai/esminės nepasirengimo priežastys neturėtų būti nustatytos pačiame įstatyme, o ne Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintoje tvarkoje.

Siūlome projektus **svarstyti tarpinstituciniame pasitarime** ir patikslinti pagal Vyriausybės kanceliarijos Teisės grupės pateiktas pastabas ir pasiūlymus.

Socialinės politikos grupės patarėja

Aušra Gratulevičienė

tel. 8 706 61 803, el.p. ausra.gratuleviciene@lr.lt